

КЊИГЕ ЗА НАРОД
ИЗДАЈЕ „МАТИЦА СРПСКА“ ИЗ ЗАДУЖБИНЕ ПЕТРА КОЊЕВИЋА
СВЕСКА 38.

БОКА И БОКЕЉИ.

ЗА НАРОД НАПИСАО

СИМО МАТАВУЉ.

НАКЛАДОМ СРП. КЊИЖАРЕ И ШТАМПАРИЈЕ
БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА У НОВОМ САДУ

1893.

41695

Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића у Н. Саду.

030018749

I.

Опис Боке; знатније повесничке напомене и статистички подаци.

Љубиша је кићеним језиком описао Боку, али због мноштва речи и изрека из бокељског наречја, његов је опис, на многим местима, слабо разумљив источним Србима. Осем тога, *Љубиши* не беше главна намера да буде путни вођ „извањцима“ кроза свој завичај, него је, кагда, хтео да својим ближним земљацима истакне природне лепоте и неке повесничке успомене бокељске. То се види по томе, што се најрадије уставља на местима и појавама, које га, као Бокеља, највише занимају, и што не бира лакши и природнији начин приказивања. Не ће, дакле, бити излишно, да се Бока опише књижевним језиком, са знатнијим потанкостима, и да се читалац проведе кроза њу како је најзгодније, т. ј. улазећи у њу како и море улази. Али, опет, да не

узбуди овај опис сувише сухопаран, биће, на више места, у овом одељку, зачињен речима Љубишниним.

Један рукав јадранскога мора продрљо је кроз брда и вијуга се као латинско S, у дужину 29 километара, а у ширину веома неједнако, негде до 10 километара, а негде једва један.

Тај се затон зове: *Бока Которска*, или просто: *Бока*.

„Бока“ је реч талијанска и значи: уста, ушће, — дакле тај би се затон правилно српски могао звати: Которско Ушће.

Од Дубровника плови се парном лађом ка југу 4 до 5 часова, докле се стигне до Боке. Лађа сврне на лево. Јесени и зими, кад дува кривац ветар, те улећу бесни вâли у Боку, ни најјача лађа не може ући, према мало даље у затону море је са свим мирно.

Лађа пролази кроз теснац неколико тренутака, пак се пред очима путниковим разлије први бокељски пристан. Како се лађа примиче, тако се промаљају међу густим зеленилом беле куће. Место је стрмо. Од мора на више, мрке, дебеле зидине загрлиле су један део тих кућа. Тој некада јакој тврђави данас је „брштан покрио ис-

пукле зидове, да му скрије плаве од олова развалине“, вели Љубиша. Градић се зове *Херцегови*, обичније *Нови*, и има са предграђем нешто више од 1000 становника. Нови се често помиње у народним песмама („Новкиња Ђевојка“), а бесмртни владика Раде овако му припева у *Горском Вијенцу*:

„Нови граде, сједиш на крај мора
 „и валове бројиш низ пучину,
 „како старац на камен сједећи
 „што набраја своје бројанице...“

Град је зидао *Стефан Твртко*, краљ босански, седам година пре косовске погибије. У половини XV. века притврди га *Херцег Шћепан*, (Војвода Стјепан Косача), те се по његовом имену и прозва: Херцегов Нови. За четири века око Новог пролило се толико крви хришћанске и турске, да би се њом могла исписати сва његова повест по његовим бедемима, као што се чита у лепој књизи Новљанина *Тома К. Доковића*: „*Херцегови*, у славу његове петстогодишњице“. Место је лепо, здраво, гстово све обрасло у питомом прорашћу. Становници су на гласу као честити људи и Срби. Новом припада неколико села и чине са градом заједничку опћину од 8000 душа.

Кад путник стоји лицем према Новом, с леве му руке продире море у малу равницу, која је опкољена брдима. То је *Суторина*. Суторина је почетак херцеговачког земљишта. У старо време ту бејаху солила, а до скоро беше ту турска тврђава, коју у првој херцеговачкој буни (1854) освоји Лука Вукаловић, а у потоњој (1875) устаници разорише.

Испод Новог лађа се креће ка југу, те, након неколико минута, минувши намастир Савину, чувен због лепог видика, прође се један рт (језик на мору), разлева се као повелико језеро, обрубљено брдељцима и кућама.

Прешавши ту ширину, опет се уђе у теснац, који је доста налик на дунавска „Казан“, и у коме, при дну високих брегова, виде се, на према се, два питома села. Тај се теснац зове „Вериге“, за то што су у старо време, свакога вечера, дебелим веригама копчали супротне обале, да спрече улазак гусарским лађама. Колико је пута у томе кланцу одјекнуо убојни поклич, врисак српскога робља и вика дивљих Барбареза (оцињских и барских гусара)!

Изишав из теснаца, тек тада се путник има чему зачудити! Голема воде-

ва раван разлила се на далеко, те на четири краја продире областо у обале, управ у корене високих брда. То су четири пристана: рисански, морињски, ораховачки и которски.

„Са сред ове локве угледан изгледа положај, с десне брегови Столива, окићени костаном (кестењем) у осоју, проглушују птичијим ћипиркањем; а с лијеве стране херцеговачке клисуре. Са према, Пераст, варош уточена у голој стијени,“ — наставља Љубиша.

Путниковом оку најближи је *Пераст*, град при корену висока и гола брда, са 250 кућа и око 400 душа. Обратите пажњу на ту несразмеру између станова и становника! У старо време Пераштани бејаху на гласу јунаци и богаташи. Год. 1654. одбранише се сами од турске навале. То њихово витештво задиви сав хришћански свет. Кнез Петар Зрињски отиде нарочито из Бакра у Пераст, да поклони општини своју сабљу, нека им остане за вечити спомен његова поштовања. Пераштани су вазда били ватрени католици, али и свесни Срби. То тврде њихове „багарштице“ (старинске песме) које је скупио и у свет пустио Богшић. Те песме махом величају

наше старе владоце и јунаке: Душана, Лазара, Милоша, Ђурђа Смедеревца и т. д. А вако су Пераштани од вајкада били просвећени и вешти мрнарари, показује тај знатни догађај, што је Петар велики њиховим људима поверио уређење руске мрнарице.

Путујући ка Котору, *Рисан* није с руке, него је на лево, за то свака лађа и не сврће к њему. *Рисан* лежи под високим брегом, на стрмени; он је трговиште једнога дела Херцеговине. Место има нешто више од 300 кућа и око 1200 становника. Ришњани понавјаше тргују са стоком, те сваки одраслији познаје Херцеговину као своју кућу, а на гласу су као бистри људи. Вук Караџић, у своме „Ковчежићу“ и у осталим својим делима, прославио је то чисто српско гнездо, где се у највећој чистоти сачуваше: језик, ношња и обичај. Други Вук — Врчевић, рисањски син, у томе послу допунио је старијега Вука, те одиста, нема мањег српскога места, којим се користила српска књига као Рисном.

Од Рисна до Котора плови се нешто више од једнога часа, а путника прате, с леве руке клисуре, по којима ни козама нема приступишта. На подинама тих вр-

лети налазе се *Ораховац* и господско село *Доброта*. Велике куће и лепе градине, што се ту нанизаше дуж мора, чине чудну супротност са величанственом дивљином високих гвоздова над *Добротом*. Славни талијански историчар, *Тесаре Канту*, рекао је, да баш због те невероватне супротности између велике питомине и велике дивљине, та ширина бокељскога затона надмашује Босфор.

А сад ево нас под старим *Котором*.

Дивно је рекао Љубиша: „Кад брод под *Котор*, а сидро тежином утоне и о дно запне, боре се у путника двије жеље: хтјео би да излегне на крај, да се одмори, а онамо жали што нема још зајева, да се боље нараји“ . . .

Путник се сад налази пред окомитим и такође голим црногорским бреговима, те се мора зачудити, где се људи настанеше и мора помишљати на љуту невољу, која старе нагна да траже такво склониште! Под ребрима сурога гвезда, на малој равници, коју запљускује море, збило се нешто преко 300 кућа опасаних тврдим зидовима. Како се с временом народ множио, куће су расле те данас већина их стрше над тврдињом. Кривудасте улице, чести

тргови, врева народа у различитој ношњи — (у Котору је готово увек више Црногораца него на Цетињу) — чине чудан утисак на путника. Осем мањих прилично знатних старинских дворова, највећу пажњу привлачи Трипунова саборна богомоља — „црква Димитрија“ из народних песама, коју је Милош Обилић, кад је оно ходио да купи харач од Латина, буздованом пребацио. Саграђена је почетком XIV. века, у византиском стилу. Средњи свод подупрт је стубовима коринтскога реда, а цркву красе знатне слике византиске и талијанске школе. У граду живи до 3000 становника. У тој тескоби лети тако припече сунце, да се једва може дисати, а јесени и зими пролевају се над њим облаци, којима је готово увек обавијен врх високог Ловћена. Причају, да се неки Енглез намерио у Котору, те му за четрдесет дана каша не даде никуд из њега. После двадесет година тај странац удеси негде на путу једнога Которанина, те га запита: „Бога ти, дажди ли још у вашем граду?“

Остаје још да споменемо *Будву*, која није на видику, кад се путује право од Дубровника ка Котору. Краћи пут ка томе граду био би цестом преко Жупе, али

је удобније, и ако је дуже, вратити се истим путем кроз Боку, те разгледати леву њену обалу, коју мало споменуемо, где су лепа села и крајеви: *Прчањ, Столиво горње и доње, Леистане, Кртоле и Луштица* — све је то неједнако и по висини и по обличју, а заодевено вечним зеленилом јужнога прорашћа. Изишавши из бокељскога затона, пустиш се јадранским морем ка југу и после 3 часа — ако јужина не сузбија брод — стигнеш под полуострво, на коме је градић са 200 кућа и око 1000 становника. То је *Будва*.

Јужно од Будве, прострљо се крај, на коме је деветнаест села једнога племена, једне славе, где је сваки образовани Србин у духу проживео уз Стефана Штиљановића, Кањоша Мацеџоновића, попа Андравића и остале, које васкрсе златно перо Стјепана Митрова Љубише. Тих деветнаест села зову се и једним именом „*Папштровићи*“.

Свега је у Боца: 5 градова, 121 село са 8030 кућа од којих је 2000 пустих. Урођеника се броји на 35.000, а од њих половина мушких живе изван завичаја. По вери три четвртине су православни, а по народности сви су Срби.

II.

Летимични преглед бокељске повести. —
 Опширније о Котору. — Народна пре-
 дања. — Домаћи писци.

Сваки крај убаве Боке достојан би био засебна и опширна помена и описа.

Где год ногом станеш на тој класичној земљи, стао си на развалину, која често има знатну тежину у светској повесници.

Љубиша вели: „Рисан је давао некад име цијеломе залијеву, док му га не уграби Котор.“ Тим је хтео казати, да се Бока у старо време звала: „Рисански Затон“ (Sinus Rhizonicus), а Бокељи се зваху: „Ришњани“ (Rhizunitae).

Бока се први пут у повесници помиње око 229 год. пре Христа, у време ратовања краљице Теуте. Орбини прича, да су тројански бегунци населили ту земљу — дакле да је на њој први пут упирио огањ исти народ, који и у Риму. Други веле, да је Сицилија њена мати — отаџбина, јер је Дионисије Сиракуски тиранин, послао прве насеобине онамо. Т. Ливије ставља Боку у варварску Илирију (Illyris

barbara). Историчари још помињу, да Теута, после утврђења мира са Римљанима, проживи своје последње дане у Рисну.

Стару Илирију већим делом подвргоше Римљани око 168 год. пре Христа. Тек касније повесничари помињу Котор, који зову *Superbum Ascrivium*. Тај је град био подаље од данашњег.

Кад с временом Римљани освојише све земље илирске, Октавијан их сједини и назва једним именом: *Далмација*.

О постању *Пераста* не зна се поуздано. Баловић *Пераштањин* тврди, да тај град саградише *Партени*, у време рата *Цезара* и *Помпеја*. Али за *Будву* сви се слажу, да је она била прастара феничанска насељина, и да јој је име феничко.

После смрти цара *Теодосија* (395 после Христа), кад се царство подели између двају његових синова, Бока припаде западној половини. Од ње се одели, кад дивљи народи поплавише римску државу. *Јустинијан* је преоте *Остроготима* и сагради тврђу близу *Ascrivium*-а, где је данашњи Котор (532 год. после Христа).

За стопама *Гота* дођоше *Обри* (639 год. по Хр.) те, као доцније *Солни* и *Епидаур*, разорише и *Рисан*.

У оно време цар Ираклије позва Србе да освоје и населе Далмацију. Кад они то учинише, поделише ту своју нову постојбину, јужну Србију, на четири жупаније: *Неретву, Засуљмију, Дукљу и Травунију. Данашња Бока, с малим изузетком, припадаше Травунији.*

Котор још за неко време оста чисто грчки.

Пошто та земља постаде српском, за дуго времена насељеници се отимаху, да не буду са свим подвргнути Грцима. За два пуна века или се ништа знатно не догоди у Боци, или нам историја то не забележи. Год 867 по Хр. би најезда Сараценска, којој се снажно одупреше јужни Срби. Тада се *Ascrivium* одрече за свагда римскога имена и прозва се *Котором*, а *Бока Рисанска* постаде *Боком Которском*.

Још мало речи да проговоримо о Котору, као главном месту те покрајине. У тим кратким напоменама огледаће се у главном и цела повест Которске Боке.

За време византиског владања, Котор као и сви остали градови далматински, имао је своју самовласт и своје повластице.

Год 1180. узе га Стеван Немања. После његове смрти Котору постаде закони-

ти господар Немањин син Вукан. — Тако је и даље ишло до 1367 год., кад изумре лова Неманића. Наши краљеви и цареви бејаху Котору законити господари, али му не окрњише унутрашњу самовласт, те је он и свој новац ковао.

После смрти нејаког Уроша, признадоше Вукашина Мрњавчевића за господара, али кнез зетски, Ђурађ Балшић, мишљаше да има прече право на наследство Неманића, те опколи војском Котор. Тада грађани и Вукашин замоле Млечиће за помоћ. На латинску претњу Балшић се окани освајања. Которани пак ослободе се и Вукашина, те постану са свим независни, али их од тада Млечићи не пуштаху из ока. Год. 1378. августа 16. млетачки поморски војвода Виктор Пизани са силним ратним бродовљем ненадно освају под Котором и освоји га на јуриш. Град не оста дуго под Млецима, него пређе под Угре. После косовске погибљије, страхујући од Турака а слабо се уздајући у своје нове господаре, после дугога шчињања, предадоше се добровољно Млецима 1420. год. и остадоше под њином влашћу до пропасти те државе (год. 1797). Тада се Бока предаде Аустрији. После девет година освојише је Руси, а на скоро предадоше је Фран-

цузима. За све време Наполеонових ратова, Бока се налазила између неколико живих огњева. У тој непрекидној трзавици год. 1813. Црногорци опколе Котор; после дуге одбране Французи се не предаду њима, него енглеском заповеднику, а он примивши град, намести у њему Црногорце. Ови су га јуначки бранили неколико месеца од Ђесароваца, али морадоше попустити сили, те Немци уђеше 19. јула 1814. год. и унесоше ђесарски стег, који се и данас на граду вије.

У тим непотпуним, испретрганим подацима прескочио сам дуго и крваво ратовање Бокеља с Турцима, јер би требало много простора, да се напомену само знатнији бојеви, а, с друге стране, та је борба са свим слична крвављењу нашега народа по свим крајевима у оно време: Турци надвладају, буду потучени, опет надјачају, опет попусте, умешају се други народи — на југу највише Млечићи, па онда Геновези, папа и Шлањолци. . .

Када Бока припаде стално ђесаревој круни (на Бечком миру год. 1815.) пришили су је уз Дубровник, — који готово у исто време, након четрнаест векова славнога, слободнога живота, Французи на веру заробише, па преручише другима, а други

трећима. Дубровник и Бока постадоше два нова котара далматинска. Од онда до данас Бока је поступно и трајно сиромашила и исељавала се, о чему ћу доцније проговорити. Али је главни ударац злог удела задеси год. 1869 те, кад ћесарска влада стаде тражити, да Бока даје војску и ако јој год. 1815 писмено беше обречено, да ће од тога бити проста. Бокељи се оружјем опру против те тражбе и задивише свет својим јунаштвом. Рат се заврши Кнезлачким миром, на коме се Бокељима потврдише старе повластице... и реч им се одржа до нове згоде, до год. 1881.

Колико су, од давних времена до данас, силне мене и трзавице и мешање са толиким различитим народима утицале на душевне особине јужних Срба у опште, а Бокеља на по се, о томе је тешко и што год поуздана кавати; свакако је тај утецај морао бити јак, а колико је преиначио народну ћуд, на боље или на горе, о томе не може бити овде говора. Истинито је и поуздано ово: у Боци су српске успомене јаче од свих осталих; српске особине, у главном и најлешем, истичу се јако; ју-

начки понос, уздање у себе, побожност без лицемерства, гостољубље, љубав према старим обичајима, неговање свога језика и песме, све је то у цвету.

Осим повесничких српских успомена, којих се пре дотакох, по целој Боци живе усмена предања, по којима се може сведочити, како је снажна српска свест и сећање на заједницу и бољу прошлост целокупног нашег народа. Грбљани причају да је цар Лазар пореклом и родом из њихова племена, те да се стога и звао Грбљановић. Свети кнез Штиљановић био је одиста родом из Паштровића и сав онај крај зна о њему причати, као да је јуче било. Спомен о боју косовском врло се често уплеће у обично „повиједање“ и без песме. У приступу поменух перашке бугарштице, које је скупио Божишић из старих рукописа, али оне и данас већином трају у памћењу старе чељадн. У манастиру Бањи, крај Рисна, чува се један старински епитрахил, о коме народ верује, да је био св. Саве, а има једна плаштаница коју је везла нека деспоткиња. Данашњи је храм манастира Савине велики Госпођин дан, где се 15. августа скупља велики сајам. Близу манастира има старинска Савина црквица, где на његов дан долази мноштво завет-

ника. Сељаци махом по Боци поште великом српском просветитељу осам дана, и ако то црква не наређује. Народ прича, да се једном, ту близу манастира, св. Сава одмарао, па како ожедне, а не би воде ни где у близини, светац удари штапом у једну стену, одакле онога часа провре поток, који и данас жубори и живо отиче у море. Много и много сличних приповедања о чудесима св. Саве има по Боци. Мратин дан обичније се зове дан „св. краља“, т. ј. краља Дечанскога. Немањићи су долазили у Котор, те и о томе има доста успомена. Веле, да се и данас чува у ризници саборне цркве лжичица, којом се Душан причестио. Сваки ће вам Которанин с поносом показати Душанов грб, међу мноштвом других, над градским вратима, с грбаљске стране. За двоје младих вереника који се јавно милују, онако мало безобзирно, обична је реч: „иду под руку као Ђуро и Јерина“ т. ј. Ђурађ Смедеревац и његова Јерина. — Могао бих још напоменути мноштво различитих примера, који показују, како је у успомени народа жива светла прошлост српска, али мислим, да је и толико доста.

Писаних повесничких података и расправа о појединим крајевима Боке и о њој

целокупној налази се подоста, особито у свим књигама Српско-Далматинског Магазина, те некада готово једине умне ризнице свега јужног Српства. Тај годишњак и у томе послу, што се тиче Боке, достојно земењује: „Шематизам православне епархије Бококоторске“, у коме вредна рука данашњег владике Герасима Петрановића прибира старинске исправе, записе и остало, што расветљује прошлост те земље. Заслужују помена и проучавања ови радови домородаца: „Бокељи у грчком устанку“ од Др. Л. Томановића, у Летопису Матице Српске: „Повесничке успомене о Боци Которској“ од Ј. Јелчића; „Повест Пераста“ од Баловића; „Херцеговци, у славу његове петстогодишњице“ од Тома К. Поповића.

Живот и обичаји Бокеља исцрпени су, може се рећи, до краја истинито и лепо, за што јамче, боље него моја реч, имена наших писаца, које ћу сад споменути. *Вук С. Караџић* у *Ковчежићу* изнео је, пре неких четрдесет година, живот јужних Примораца, да и данас његов опис ваља у главном. За њим дође његов имењак *Врчевић*, те рашири у велики обим Вукове цртежне слике. У *Врчевићевој* књизи: „Три народне свечаности: Божић, Крсно име и

Свадба“, истина заступљена је Херцеговина и Црна Гора, али претежнији део има Бока. У поменутој књизи божићни обичаји захваћају двадесет и три одељка, слава дванаест, свадба двадесет и два. *Љубиша* је прославио и своје име и свој завичај, украсивши српску књигу уметничком обрадом типова и карактера, у романтичном духу. Најпосле чувеним српским путописцима. Љубомиру Ненадовићу и Дру Милану Јовановићу, не измаче Бока, предмет веома благодаран за ту врсту књижевности. Овде не спомињем туђинце, који су, било у ком правцу о Боци писали; само ћу казати, да је тај крајичак наше отаџбине, по свој прилици, туђинству боље познат, него ма који други. Одиста је и неверно приказан, особито од Немаца после буна год. 1869. и 1881. То се не може оправдати, али се може разумети, јер је покретач томе народна мржња и политички рачун.

Старо племство. Сталежи у наше време.

У средњем веку народ се у Боци делио на три сталежа: властелу, пучане и кметиће.

Пошто *Млечићи подјармише Боку, главни им посао би, да однароде племство, а тога ради наметнуше латинску веру онима, који живљаху у градовима и ноталијанчише им презимена. Један део поносите српске господе постадоше измеђари млетачки, хранећи се плаћама чиновничким; други се часније уздржаше, јер брањаху крајине од турске поплаве и ако о хлебу Принципову. То је тако трајало до краја прошлога века, кад пропаде гњила млетачка држава, и кад уз француску војску допре дах слободе и једнакости и до обала Адрије.

Племство се већим делом затрло; од оних што преостадоше, разуме се, да без личних особина, које би им давале угледа у друштву, немају никаквих повластица.

Данас има Буровића, који просе, а познавао сам јединога кућића которског, који беше прост царинарски стражар. Да наведем и противне примере. На гласу су два брата Војновића, један као учен човек, бивши професор на загребачкој великој школи, а други председник сабора далматинског. У Трсту је недавно умрло последњи Горакућа, лекар и књижевник талијански, велики поштењак. Негде у Далмацији бејаше су-

дија, може бити да је још жив, властелин Драго, последњи од те куће, човек веома поштован од свакога због своје честитости. Али што је најлепше, ево оставих као последње да споменем. Кад јо бесмртни Његош, као младић од 20 година (1833.) полазио у Русију, да се завладичи, остаде 3—4 дана у Котору, чекајући повољан ветар да крепе — не беше још парних лађа —. Док се он ту бавио, позову га кнезови (контри) Ивановићи католици на част у своје дворове у Доброту. За уздарје владика им спева ову песму:

Србин Србима на части захваљује.

Како одох из слободних горах,
 Мишљах у њих Српство оставити,
 А међ туђим уљести народом.
 Ком обичај ни језика не знам:
 Вјера друга, царство, миса' друга;
 Мишљах презрен, ка' и крвник бити,
Ради вјере — свијета неслоге. —
 Но ја са свим другојаче нађем;
 Бих дочекан у Котору красно
 У српскојзи кући Лумбардића
 Ту три дана ка' у тренућ прошли
 Правом чашћу и весељем српским;
 Док четврти, на уранак сунца,
 Конте Јосиф из Доброте дође

Са његова два мила синовца,
 Два синовца, како двије виле;
 Тек се стасмо, брацки с' ижљубисмо,
 Питасмо се за живот и здравље,
 И у говор дуг искрено српски
 Сташе сва три Конта говорити:
 „Воља нам је, стари пријатељу,
 Да нам кућу поћеш видијети,
 Са свом браћом, која су ти овђе
 Нашом браћом, храбрим Црногорцма“ —
 Ми без молбе, кано Црногорци,
 Из ријечи на ноге скочисмо,
 Три-четири лађе напунисмо,
 Њини момци одвезу нас брзо....

— — — — —
 — — — — —
 О, ви Срби! свуд ли српствујете!
 Дужност чојства праву испуњате!
Српствуј фелом, вјеруј што вјерујеш!
Лакшом вјере глулости чојка мјери
А озбиљности фелом и врлином.

Давас се народ дели у Боци на две гомиле: они, који одлазе из завичаја, да работом у туђинству стеку што год, чим ће помагати своје и себе прехранити у старости; и они, који остају на дому. Више од половине мушких налази се изван завичаја.

Исељеници се деле опет на две гоми-
ле: једно су морнари, а друго трговци, те-
жаци, аргати, вртари, копачи у америчким
и аустралским рудницама.

„Наћи ћеш Приморца у свакоме кра-
ју свијета, ће тргује и бродари, а горшта-
ка највише у Мисиру и Цариграду“ —
вели Љубиша.

Горштаци, о којима Љубиша говори,
то су већином Паштровићи, па Мајине и
Побори, Кртољани, Кривошије, Грбљани,
Браићи. И од тих племена они који су тик
мора, дају се на бродарство, али су „по
крви“ морнари: *Доброћани, Прчањани, Тив-*
ћани, Лепетанци, Лушгичани, Морњани, Нов-
љани, Будљани.

За што се Бокељи селе у тако вели-
ком броју?

Одговориће на то В. Караџић у своме
„Ковчежићу“:

„Земља је ова готово сва врлетна и
каменита. Највише су у њој равнице: у
Грбљу Солиоцко и Мрчево поље, и око
Будве, такођер и у Паштровићима, има
крај мора лијепа равница; а по осталијем
мјестима палучци, као у нас конопљишта,
или као добро гумно, држе се за њиве и
ливаде; по многијем су мјестима преко ка-
менитијех страна подзидане међе, све једна

изнад друге, па одозго нанесена земља, те посађени виногради, или друго што... Колико се од камена може, Бокељи раде и земљу, али ни вина ни жита не могу имати, колико им свима треба за цијелу годину...; од свега што љетина доноси, највећи добитак имају од уља (зејтина); и стоке држе доста... Которани и други варошани тргују и раде различне занате. Али, узевши једно с другијем, може се рећи да *Бока живи највише од мора*; у њој се броји до 250 патентанијех бродова, који иду по свему свијету.“

То је све истина, али и ако је мало земље, она је родна, те да је Бокељи обрађују као Немци или северни Талијани, било би жита, колико „свима треба.“ Такођер и шуме би могло бити много више, кад се не би таманила без реда, и кад би се поступно гајила, па и стоке би се могло више држати. Додајте к томе воће, рибу и со, која би се могла vadити, као што се у старо време vadила, па ето вам Боке богате.

Дакле сиромаштина је у Боци последица невештине и узрок сеобе. У старо време још покретач томе беше: велика зарада, која се само по мору могла наћи.

Бокељи, који остају дома, већином су тежаци и сточари, при мору трговци, а слабо маре да буду занатлије, те су ови понајвише странци. У Боци има врло много старих поповских породица, те су парохije готово наследне. Пре француске најезде, младићи се спремаху за свештенички чин по бокељским манастирима, а рукополагаху их црногорски митрополити, од којих су и иначе у духовним пословима зависили. Пошто се установило далматинско владичанство, у другој десетини овога века, учили су бокељски младићи богословију у Шибенику, после неколико година у Задру. После буње 1869-те године, Бока се одвоји од далматинске епархије, те доби свога владiku, коме је столица у Котору, као и католичком. У томе је граду већ од више година и гимназија, те много младежи бокељске учи више школе; по опћинама су лекари и апотекари махом домороци, а пре три године било је двадесет свршених правника, од којих је већина отишла у државну службу.

Поморци. Цветање бродарства. Богатство у Боци. Васпитање, живот и обичаји помораца. Војска. Пропаст бродовља.

Пре четрдесет година, кад се Вук Карацић бавио у јужном Приморју, имала је Бока до 250 „патентаних“ бродова, а то, од прилике, представља главницу од 30 милијона форината. На томе силном бродовљу око пет хиљада људи разилазило се у тековину и разносило, уз српски језик, дух и витештво српско на све стране света.

Из саме новске крајине, која у наше време броји до 8.000 душа, било је шездесет и пет бростава, у којима, од вајкада, беше најмање по један капетан поморски. Према томе може се нагађати, да новска крајина даваше „војске“ — (тако Бокељи зову морнарски збор) — најмање десет пута толико. У Доброти, колико је великих кућа, толико одиста беше капетана, ако не и више. С тога те две општине бејаху у већој части од осталих по свој Боци. Имати капетана у свом племену, бејаше највећа дика, баш као што је у Црној Гори поносно својакати војводу. И дан дањи, по целој Боци, међу простим народом, „капетан“ значи нешто више него „господин“, те није ретко чути, да сељаци зову проту, ле-

кара, адвоката и т. д. „капетан-прото“, „капетан-докторе“, и т. д.

Под млетачком заставом бокељски бродови везиваху Леванат са западом. Под именови Леванат (исток) разумевао се источни део средиземнога мора, архипелаг и егејско море; разуме се, да им је главно пристаниште било Цариград, као и на јадранском Млеца. Чести а дуги ратови између Венеције и Порте прекидаху ток тога најпретежнијега саобраћаја, те су се Бокељи, у тим приликама, упућивили ка западној обали талијанској, где су наилазили на већу утакмицу и малу добит. Један део трговачке бокељске морнарице претварао се у ратну, те уз Млечиће и за Млечиће борио против Турака. Колико су крви јужни Срби пролили за власт крилатога лава кроз стотине година! Управ су Млеци и живели соком нашега народа, као што се вампир храни крвљу живих људи. Осим тих удела у ратовима, Бокељи се непрекидно бораху са гусарима, који су до наших времена киштели, особито око Грчке. Морнар дакле, у оно време, осим ратовања са „неверном стихијом“, морао је увек бити с оружјем у руци, а вође тих змајева мораху бити и вешти управљачи и јуначне војводе. Због тога се, ва-

љада, „шјурма“ и прозвала „војском“, а уз име „капетан“ прионуло поштовање и поверење, које се одржало по предању до данас. У поменутих бугарштицама Богшићевим опевани су многи Бокељи због јунаштва против гусара, а по гробљима виде се на плочама истесане слике, које то приказују.

Какво беше богатство у Боци још онда, види се по дворовима, који се ређају дуж обала, те се, данас већином пусти, огледају у тихом затону; види се по великолепним црквама, препуним драгоцених уметничких израда, које би биле реткост и у великим престоницама. Једна перашка властелинка — мислим у XV. веку — беше заветовала чудотворној икони богородичиној, на острвцу према Перасту, свој бисерни ђердан, да јој ослободи мужа из гусарскога ропства. Муж се ослободи, а госпођа приложи икони свој ђердан, који се и данас чува у поменутој цркви, а цени се на 50.000 фор. Колика дакле беше имаовина те властелоске куће, кад је госпођин један део накита толико вредно!? — Прича се, да је једна соба у двору конта Ивановића била попођена влатним новцима; и о многим другим кућама прича се, да имађаху влатних рукомија, здела, светњака и осталих

утвари. Ових последњих година, богати туђинци, понајвише Енглези, однели су из Боке мноштво старинскога оружја и покућанства, купљена буд за што.

Напретком науке и развитком обртности, бокељско бродарство доби нови полет. Њихове веће лађе напустише Леванат и талијанске обале, те почеше пловити око Африке у источну Индију и преко атлантике у Нови Свет. То је био врпак бокељског успеха у тековини, и тај се врпак одржао до скоро, докле се не појавише парне лађе. Јоште има живих стараца из тога златног доба бокељског, кад је и капетан и прости морнар, после неколико година, враћао се дома са довољним иметком. Бока, међу тим, припаде другој држави, која замени гњилу млетачку владавину. Старо прегаоштво бокељско изнесе нову хабсбуршку заставу, — дотле слабо познату изван континента, — у најдаље крајеве света, те Аустрија стече угледа на далеко. Њени ћесари показаше се за то благодарни према многим синовима поносне Боке. Напоменућу два случаја. Капетан Стеван Милашиновић, од Новог, би одликован од владоца за то, што је, око год. 1830., *први* развио аустриску заставу на

реци Мисисипи. Други капетан, од Пераста, веома чувени Мато *Мрша*, посла из Америке неке ретке животиње царевима аустриском и руском, те од њих доби лепо уздарје.

Овде је с руке да проговорим у кратко о васпитању и начину живота старих капетана и њихове војске.

Дечаца од имућнијих кућа школоваху се, у старо време, у Млецима, Јакину, Ливорну; доцније у Марсељу, Лиону, Кардифу и т. д. Сиромашнији учили су у завичају, код католичких калуђера у Новом, Перасту и Котору. Под аустријском владом отворише се стручне школе за поморце, у Новом, Котору и Дубровнику, које су и данас.

Малиша наутичар чим би из школе изишао, „укрцао“ би се на какав „патентани“ обично туђ брод, (тако се зваше лађа овлашћена да плови широм света, за разлику од мањих, којима беше слободно само по јадранскоме мору), те би добио најнижи чин у поморској хијерархији, т. ј. постао би „мали“ (*mozzo, mousse*). Дужности малоба беху тешке и многостручне. Прво и прво морао је помагати свима морнарима у свакој работи на броду, дакле

око једара, око крме, при товарењу и искрцавању трговине, и т. д. За тим, морао је *послуживати* капетана, часнике и старије морнаре, и то слепо се покуравајући свакој њиховој наредби; сваки старији на броду имађаше право да казни „малога“, како му се свиди. Смер такога васпитања објашњују две пословице бокељске. Прва каже: „Треба јести мрнарски крух (хлеб) најприје, а лако се закапетанити.“ Друга вели: „Ко се не навикне слушати, тај не ће умјети ни заповједати.“ Та два правила вођаху старе Бокеље у њиховом шпартанском васпитавању.

После годину или две „мали“ би био унапређен за „младића“. У томе чину он се једнако вежбао у морнарским пословима и покуравао се старијима као и пре, али је имао нешто више личне слободе. Као младић служаше млади Бокељ годину две или више, према својим личним особинама и напретку у крутој морнарској пракци. За тим би унапређен био за морнара, па крмара и боцмана, а најпосле положио поткапетански испит. Тада би добио „патенту“ и имао право, да носи високи клобук (цилиндар), те чекао реда или среће да заповједа бродом, као самостални капетан.

Отуда се и данас по Боци „цилиндар“ не зове друкчије но „патента“.

Није ретко било, да и Бокељица прати свога мужа капетана по големој пучини, те су им се деца рађала на броду. То је право имао само капетан, а обично се служио њим, ако је заповедао својим властитим бродом. Има још доста живих старих госпођа, које су тако са својим мужевима и породом обишле готово читав свет, а, на неки начин, увек биле у своме дому, негујући, крова толике промене, на покретним даскама, свој језик и обичаје. Било је грозних случајева, да тако пропадне цела породица. Пре *петнаест* година десила се таква несрећа. Неки капетан *Доланица* од новске крајине, хтео је да подражава старим Бокељима, те поведе са собом жену и децу и сви се скупа утопише у једној олуји. Јако су занимљиве те старе морнарице; човек се никад не би сит наслушао њихова причања. Замислите разноличност успомена из пространог божјег света, а те су успомене наслагане гомилама у главама простих, али бистрих српских жена, а исказиване кићеним јужним говором! Најчудноватије човеку се чини, кад нека од тих жена прича, где јој се које дете родило, или сахрањено било *на пучини*, са оста-

лим приликама, које су догађај пратиле. На пример „Лицем на Ђурђев дан родио ми се Нико на путу ка Сингапору. . . Јадна моја Даница пијехнула (издахнула) је кад бијасмо три дана далеко од Њу-Јорка“. . . Боже, моје големе невоље! Молим Јока, да се вратимо, да предамо дијете земљи, и он ћаше, сиромах, радо, али дунуо проклети вјетар контра, те не би куд ни камо, но морасмо своје рођено дијете сахранити у море. Аох, боже, ослободи од тога и крвника!... — Као што је познато, у свих народа, капетан је на лађи и духовник и судија кад устреба. Дакле капетан је дужав био своје новорођено дете да „заведе“ у матицу, да крсти, или опоје. Доцније, вративши се у завичај, предао би те записе своје парохије, те имате по Боци овако написаних крштеница и осмртница: „Тај и тај, законити син. . ., рођен год. . ., мјесеца. . ., дана. . ., на тихом океану, на броду. . ., путујући од Валпараисо ка Мелбурни (Аустралија), на. . . земљописне ширине, би крштен од свога оца капетана. . ., а касније у Тријешифу светијем миром помазан од јеромонаха“, и т. д. „Свједочи се свијем, да је Никола Витезић из Кута, преминуо на броду „Славјанка“, на коме је био мориар, под Капштатом у јужној Африци. Пошто се

брод ни после 48 ура није могао примаћи крају, да се мртво тијело преда матери земљи, капетан Стефан Михајловић би принуђен, да га спусти у море. То је посвједочено од поменутога капетана и све војске . . .“

На српским бродовима, владаше оштри запт. Капетан бејаше неограничен господар над часницима и над војском, те је преступе кажњавао неумитном оштрином. Казне су биле различне и поступне, од новчане глобе и ватвора до изагнања с брода. Изагнани морнар тешко се могао наместити на други који бокељски брод. А кад би морнар покушао или извршио злочинство, судило му се на пречац. То се тако ретко дешавало, да се јоште живо прича о једном догађају, који се збио пре педесет година. Један морнар из новске крајине гађао је из пушке свога капетана, те је с места био обешен о катарци. Међу тим догађаји таке врсте нису ни дан данас никаква реткост по осталим светским морнарицама.

Али, на српским бродовима, поред оштрог запта, владаше и патријархални дух. Капетан се очински стараше о здрављу и користи својих подложника. Друкчије није

могло ни бити, јер готово сва војска бејаше из истога племена, понекад од истог братства капетанова, — дакле задруга, прожета старим патријархалним српским духом, чврсто везана у заједницу, више предањем и обичајима, него ли писаним законом. Особито су се морнари јагмили да служе на бродовима, на којима се налажаху *домаћице*. Ту су мање осећали чежњу за кућом, живот је текао тише и уредније, а знамо сви, колико нежна женска рука и дворба ваља у болести.

Сем тога, била на броду домаћица или не била, вршаху се тачно, на првом месту, верске дужности, а неговаху се и народни обичаји, колико су прилике допуштале. У „камари“ (клети) гораше узек кандило пред иконом заштитника помораца, светога оца Николе. Ту се војска и старешине заједнички Богу мољаху два пута у радноме дану, а свечаником више и дуже. Православни су постили среду и петак, прву и последњу недељу великога поста, неколико дана св. Петру и цео пост *светој Госпођи*, како приморци зову Успеније Богородичино. Уз часни пост, ако би стигли у какво место, где има наша црква и свећеник, сви би се исповели и причестили; ако не би могли стићи, они би то накнадно учинили и по-

сле поста. Кад би који умрѣо на пучини, настојаху сваким начином да стигну на су-ху земљу, макар им то било с неруке, и омело их у путовању, те би мртваца опојали, како су умели и означили му гроб крстом и натписом. Бог зна, по каквим пустим местима има таквих гробова, какви ли дивљаци чудећи се гледају милостиве речи у српском језику и српским словима! Кад би брод стигао где има црква, најпре-ча дужност беше дружини, да покојнику даду парастос. — У очи божића прилагао се бадњак уз народне обреде, који се врше по јужним крајевима нашега народа. Замислите овај приказ: Далеко од краја, на коме живе људи, много даље од отаџбине, између бескрајнога неба и бескрајне пучине, на корабли, рукотвору људскоме, сламчици једној међу природним силама, гомилица људи скупљених око ватре, *по своје обичају*, славе успомену Спаситељева доласка на свет.

Ал' је ова слава одвојила
 Са простотом и са веселошћу,
 Ватра плама боље него игда,
 Прострта је слама испред огња,
 Прекршћени на огњу бадњаци,
 Пушке пучу, врте се пецива,

Гусле гуде, а кола пјевају. . .

— — — — —
 А што ми се највише допада,
 Што свачему треба наздравити!

(Горски Вијенац).

Ветар фијуче кроз конопе и катарке, вали јуришају на бокове, смрт зија око њих; али они оснажени тврдом вером у Бога, поуздањем у вештину свога старешине и у своје прегаоштво, те ноћи више него икад духом живе у својој отаџбини и сјевају о срећној будућности, која их чека на дому. . .

А када се бокељски брод враћао дома, тада тек беше слава! На уласку у ушће према Општром Рту, брод је оглашавао свој долазак, а у исто време и поздрављао своју милу Боку грувањем топова и истицањем застава. Томе поздраву одазивало би се одмах брујање звона са манастира Савине. Војска се умива и преоблачи, капетан, (особито Доброћани), збаци са себе латинску ношњу, навуче широке свилене чакшире, опаше се шареним појасом, врх појаса припаше пашњачу и у њу тури сребрне две мале пушке, на грудима му засјају пуца, или токе, а на главу тури

калпак, те достојанствено хода по палуби. Савински игуман, са једним или двојцом калуђера на манастирском чамцу хитро се доведе под брод. Спусте се лестве. Капетан и војска, сви гологлави, дочекају стојке старца, па му редом љубе крст и руку, *макар сви били западне цркве*. (То је од старина била повластица Савињана и то сведочи о верској сношљивости старих Бокеља). Игуман освети водицу и њом ошкропи лађу у накрст, па старешине и војску, пак, почашћен и богато обдарен, врати се натраг, а лађа отплови даље кроза затон, праћена с обала пуцњавом и веселим узвицима.

Тада беху светли дани Боке Которске.

Први ударац једрењацима зададе примена парне силе лађама. Како парне лађе почеше крстарити у већем броју, тако потискиваху једрењаке, који не могоше издржати утакмицу. Бродови на једра највеће величине са ваљаним капетанима мораху се „уклонити и поклонити“ пред мањим парњачама. И бокељски бродови, поред свога доброг гласа стечена вековима, мало по мало, не само што изгубише првенство, него се слабо и тражаху у великим пристанима од великих трговачких кућа. На-

стаде несразмерно ратовање за неко време па онда понижење, које болно одјекну по Боци. Поносни њени бродови мораху сад буд за што превозити трговину, од које није прека потреба, те се отправља и прима дужим путем.

Други ударац дочека бокељске бродове на првобитном попришту њиховог освајања, на јадранском мору и Леванту, баш онда, кад им поново, после стотина година, Адрија и Леванат постадоше готово једино уточиште. У Трсту се установи друштво са големом главницом за грађење и употребу парних лађа. Друштво одмах нађе издашну помоћ код владе, јер ова виде, од какве јој неизмерне користи може бити у ратно доба. И, што но се каже, преко ноћ, ново друштво, *Лојд аустриски*, пусти низ море неколико десетина „Вапора“, који својим путањама разастреше мрежу по целом југу и истоку.

Тада настаде расуло бокељске морнарице.

Будући велика и старинска уставова, никла из друштвене потребе једнога народа, није ње одмах са свим нестало, него се крњила мало по мало, или, приличније да кажем, гасила се поступно као пламен, коме неста-

је горива. Пламен, баш кад догорева, кад и кад букне јаче. И у остатку морнарице бокељске, у ове последње три, четири десетине година, у неколико махова, појави се животна снага, разуме се, на кратко време. Нађе се уман, веома богат човек, велики родољуб, Спиро Попчевић, родом из новске крајине, (отац књижевника С. Попчевића), који, на челу осталих Срба трговаца у Трсту, са свом снагом своје личне воље, даде нови тренутни полет нашем бродовљу; Спиро изгуби све своје големо имање, (око 10 милијона фор.) у кримском рату, а с њим пропадоше и бродови. После неколико година установише Дубровчани бродарско друштво; големи бродови, каквих је мало у Енглеза и Американаца, већином беху поверени Бокељима; та се бродови почеше нагло множити, носећи имена: „први дубровачки“, „други дубровачки“ и т. д. Кад се већ поче градити четрнајсти, забринуше се Лојдовци и нађоше начина да друштво упропасте. . . .

У овогодишњем поморском шематизму забележени су тачно сви бокељски „патенти“ бродови. Има их свега *пет*.

Бокељским капетанима и „војсци“ не оста друго, но да се предаду „Лојду“, те

су на лађама тога друштва данас у већини. Какови су тамо, тече ли још стара крв у њиховим жилама, о томе нам најлепше уме да прича наш цењени књижевник Др. Милан Јовановић, који је с њима проводио веселе и „тешке дане“ и све то описао.

Бока осиромаша.

Па онда и буње од год. 1869. и 1881. зададоше јој смртну рану, од које се тек сад опоравља.

Земља и поднебље. Обличје и ћуд људи.

Ношња. Језик.

„Бока је мјесто здраво, за то су људи здрави и доста живе. Мушки су у опће висока струка, а жене прикладне, црнооке и тмасте. Ако је истина, што се каже, да су Срби међу Словенима најљепши народ, Бокељи су чисто одвојили од своје браће“, вели Љубиша.

Бока је, с малим изузетком, здрава, јер је присојна, брдовита, на мору, а с високих планина херцеговачких и црногорских струји чист ваздух и меша се с морским. Најздравије и најлепше је место у њој Хер-

цег-Нови и с њега је на све стране диван видик. За то се може препоручити имућним болесницима Србима, којима треба благо поднебље, и који га, с великим трошком траже у туђем свету. У Новом ће наћи чистоћу као у Холандији, а о њој се прича, да је најчистија земља на свету; уз чистоту имаће велики избор у храни, јер је новска телетина и јагњетина на гласу због укуса, па онда рибе морске сваке врсте, воћа, добра вина, свега има у изобиљу, а *за малу цену*. Нездравија су места у Боци: Котор, због тескобе; Будва и соличко поље, јер су места водоплавна; Столиво, јер га зими сунце не греје. Вода живих по Боци нема колико би требало, али што их је, врло су здраве. Треба напоменути и климатске незгоде. Неких година, с пролећа и јесени, време се нагло мења, те проузрокује болести, најчешће запаљење у изнутрици. Кад по планинама снег пада, по Боци дажди (киши), те тако може трајати више недеља и тада се човеку слабо рачи јело.

Сумњам, да игде у нашим крајевима сразмерно броју народа, има толико старца и старица, као у Боци. Доста је казати, да има још живих капетана, који су, као млади људи, помагали Грцима (1821—27)

у њихову устанку; много чељади памти француску најезду и ратовања савезника по приморју; пре неколико година умрло је један Ришњанин, бивши добровољац у првом српском устанку под Карађорђем, а причају, да је већ онда био матор. Жена пак има више у дубокој старости, него ли мушкараца, а томе ће бити узрок, што тише и умереније живе, него људи, премда је умереност главно правило Бокељима.

Људи су стасити, бркати, црномањастии, питома лица и погледа, умни и врло речити. Заиста врло је ретко наћи Бокеља ситна или трбушаста, или црвене длаке, или глупа. Највише зачуди странца бокељско полиглотство (знање многих језика). По Боци се махом говори: талијански, енглески, грчки, француски, шпањолски, и турски, али Бокељи не маре међу собом говорити туђим језицима, а жене им и не знају другога језика осим српскога. Бокељ је дочекљив (гостољубив), јуначан, врло пажљив у саобраћају са изванцима, љуби Србина из ма кога краја, од туђинаца највише цени Русе, Енглеze и Француze, најмање Талијане и Немце. Мана му је, што је *кичелив*, т. ј. прецењује себе, али не даје лако маха томе осећању. Штед-

љивост код њих хоће да пређе у лакомство, опрезност у неповерљивост.

Женски свет је лепа струка, лица пуна израза, обично сетна, бујне косе, али по варошима, госпође већином имају кварне зубе. Чистота по кућама и у хаљинама може се узети за пример. Бокељице љубе лепо покућанство, скупоцене домаће судове, уметнички израђене ситнице, наките, слике, огледала, и т. д. За то је готово свака кућа као неки мали музеум, у коме ћеш наћи ствари из свих крајева света. Домаћице те чисто с неком свечаном збиљом проводе кроза свој дђм, кроз своје мало царство, и јако јој угађаш, ако хвалиш њене реткости. Врлине су им: побожност, верност према мужевима, нежност према породу, љубав према родбини, радивост и штедљивост. Бокељици старога кова као да је правило у животу руска пословица: „Тише води ниже справи,“ те је скромна, особито с мушкима, и врчи на млађи слободнији нараштај. Али, и ако се олако не упушта у сваки разговор, превлађује њена реч у питањима домаће чисти и користи, у обрани стародревних обичаја. Ту постане лавица, Бокељи високо цене и радо слушају па-

метну и честиту жену, али треба да се као така истакне; докле то својим животом и радом не потврде, дотле их мушкарци сматрају по оној народној: „Жена је дуге косе, а кратке памети.“ Замерају Бокељицама што се при удаји више поводе за разумом, него за срцем.

Сељаци се не жене тако рано као по другим нашим крајевима; обично се окуће после двадесет пете године. Док су младцима живе — како ваља, за то се сој и одржао здрав и леп. Поморци, и иначе они што одлазе у тековину, жене се између тридесете и четрдесете. Врло је обично и данас, да се човек ожени, па отиде у свет, а жена га чека по неколико година. Врло је ретко да жена провери. По Боцима и туђинских одива: Талијанака, Гркиња, Енглескиња и др., али то су изузеци.

Брђани бокељски одевају се са свим као и Црногорци, а жене њихове као и српске сељакиње по Угарској. По варошима преузела је маха ношња по француском кроју, а потражује се још и старо бокељско (управ добротске) одело мушко, на име: плитке, отворене ципеле, црне чарапе до колена, свилене црне димлије, око стру-

ка пас, на грудима пршњак од црне свиле са сребрним пуцима, кратак гуњ од истога ткива и на глави свилена црна капа налик на црногорску.

Можете у Котору срести још кога старца у тој ношњи са *цилиндаром* на глави, место капице. То јако изненађује извањце и смешно им изгледа. То су стари добротски капетани. Казао сам у одељку пред овим, да, у старије време, цилиндар беше обележје патентираног капетана, те се цилиндар у Боци и не зове друкчије до „*патента*“. „Тај и тај носи патенту — има нову патенту — поздравио нас је с патентом, т. ј. снимивши патенту,“ — говори се. Али како у последње време и писарчићи и трговчићи носе „патенте“, изгубила је она свој стари углед.

„Може бити да никакво мјесто у народу нашем није тако важно и знатно за језик наш као Бока... Ондје се може чути мноштво правијех славенскијех ријечи, које се амо у нашијем крајевима нигдје не говоре“ (Вук Караџић, *Ковчежић*).

Да је истина, што је Вук казао год. 1836. посведочило се касније, кад је он (Вук) по други пут штампао умножени свој Рјечник год. 1852. Отворите с реда

једну страну. Вукова речника, наћи ћете из Боке по коју, у другим крајевима непознату реч, често згодну и чисто српску, али се, на жалост, те речи слабо сдомањују у опћем књижевном језику; и Шумадинци и Војвођани радије узимају туђе речи, или кују нове, него што прихваћају речи с југа. Још се касније посведочило, што је Вук рекао, кад се књижевни свет задиви новинама облика и красним сликама из бокељског говора, које изнесоше: Врчевић и Љубиша.

Садржај.

	Страна
1. Опис Боке. — Знатније повесничке напомене и статистички подаци . . .	3
2. Летимични преглед бокељске повести. — Опширније о Котору. — Народна предања. — Домаћи писци . . .	12
3. Старо племство. — Сталежи у наше време	21
4. Поморци. — Цветање бродарства. — Богатство у Боци. — Васпитање, живот и обичаји помораца. — Војска. — Пропаст бродовља . . .	30
5. Земља и поднебље. — Обличје и ђудљуди. — Ношња. — Језик . . .	45
